

САНГА ОЛОХ

№ 46 (12025) • Сэтінньи 21 күнэ, 2025 сыл, бээтинсэ • 12+

Бу
нүөмэргэ

Тыа хаһаайыстыбата

Тыа хаһаайыстыбатын
салаатыгар — ситиһиилэр,
соруктар/3

Интервью

Чурапчыга аныгы миэбэли
онгорор «Даймонд» сыах
үлэлиир/4

Литэрэтиирэ муннуга

Айар-тутар "Чурапчы"
литэрэтииринэй түмсүү/5

ГТО нуорматын туттардылар

Улууска — бу күннэргэ. Кыайыылаах Степановтар
уонна Адамовтар дьиэ кэргэн 30000 солкуобайынан
бириэмийэлэннилэр/2

Кыайыылаах Адамовтар дьиэ кэргэн. //СЭМЭН ЖЕНДРИНСКОЙ ХААРТЫСКАБА ТҮҮЭРИИТЭ.

Чурапчыга күн-дьыл туруга

Сэтінньи
21 күнэ
БЭЭТИНСЭ

Сэтінньи
22 күнэ
СУБУОТА

Сэтінньи
23 күнэ
БАСКЫҤААННА

Сэтінньи
24 күнэ
БЭНИДИЭННИК

Сэтінньи
25 күнэ
ОПТУОРУНЬУК

Сэтінньи
26 күнэ
СЭРЭДЭ

Сэтінньи
27 күнэ
ЧЭППИЭР

-16° -25°

-24° -33°

-31° -39°

-35° -39°

-30° -37°

-26° -32°

-23° -33°

ТЭТТИК

Бахсыга санга таас дьиэ үлэҕэ киирдэ

"Хаарбах туруктаах дьиэттэн көһөрүү"
бырагырааманан Бахсыга 10 кыбартыралаах
таас дьиэ олоххо киирдэ. Дьиэ 2 мэндимэннээх,
тупсабай онгоһуулаах, толору хааччыллыылаах.

Үөрүүлээх түгэнгэ СӨ Тутуу миниистирэ
Виктор Романов, улуус баһылыга Степан
Саргыдаев, нэһилиэк баһылыга Иннокентий
Барашков уонна тутууну ыппыт «Эркин плюс»
ХЭТ салайааччыта Георгий Матвеев эбэрдэ тылы
эттилэр, наһараадалары туттардылар.

Бу дьиэни тутарга сөбүлэнин биэрэн үлэлэспит.
Бахсы нэһилиэгэр элбэх үтө дьыалалары — таас
оскуоланы, хочуолунайы, тыйаатыр скверин, санга
балыыһаны олоххо киллэрбит, таңара дьиэтин
чөлүгэр түһэриини онорсубут «Эркин Плюс»
ХЭТ салайааччыта, Бахсы нэһилиэгин Бочуоттаах
олохтооҕо Георгий Матвеев буолар.

Тэрилтэ тутуу үлэтин 2024 сыллаахтан
саҕалаабыта. Тутуу биригээдэтин эмиэ Бахсыттан
төрүттээх Серафим Новгородов салайан үлэлэттэ.
Мань сэргэ олохтоох ыччаттар үлэлэстилэр.

Улууска дьаһнаан ыалдьыы элбээбит

Сэтінньи 10 күнүнээҕи көрдөрүүнэн улууска
ОРВИ-га сутуллан ыалдьыы 224 түгэнэ
бэлиэтэммит буоллабына, сэтінньи 17 күнүнээҕи
даннайынан 709 киһи ыалдьыбыт. Мантан
581-рэ — оҕо. Бу туһунан улуус дьаһалтатын
нэдиэлэтээҕи планеркатыгар кылаабынай
быраас Николай Сивцев иһитиннэрдэ. Үөрэх
салалтатын начаалынньыга Юрий Посельский
иһитиннэрбитинэн, ити күнгэ биһэргэммитинэн,
улуус үрдүнэн 1450 оҕо карантинга олорор.
Мантан 429 оҕо ыалдьан олорор.
Быһыыны 60-тан үһүс саастаах дьон терапевт
бырааска көрдөрөн баран учаастактарыгар
ылаллар. Оттон атыттар поликлиникаҕа үлэ
чааһынан 112 А кабинэка кэлэн ылыахтарын
сөп. Ыалдьан температуралыы, туохха эмэ
аллергиялыы сылдыар дьон быһыыны ылалара
бобулар.

Спорт улахан түһүлгэлэригэр — уолаттарбыт ситиһиилэрэ

Хадаар нэһилиэгиттэн төрүттээх, Triumph MMA
кулууп чилиэнэ, бу көрүнгэ өрөспүүбүлүкэ
призера, 2020 сыллаахха панкратионга
өрөспүүбүлүкэ чөмпүйүөнэ Владислав Софронов
MMA көрүнгэ сахалартан бастагынан Арассыйа
спордун маастарын нуорматын толорбутун
туоһулуур дастабырыанньаны итиэннэ түскэ
анныллар бэлиэни миниистир солбуйааччытын
илииттэн тутта.

Оттон норуоттар икки ардыларынааҕы Коркин
турнирыгар Чурапчыбытыттан Олег Фомин,
Никита Софронов, Константин Капрынов уонна
Егор Явловский "Чурапчы - спорт туюната"
буоларын өссө төгүл дакаастаан, тыңааһыннаах
киирсиилэри көрдөрдүлэр, пьедестал үрдүк
үктэллэрин дабайдылар!

Уолаттарбытын эбэрдэлээн кэбиһизбин!
Инникитин да кыайыы кынаттаах, ситиһи
көтөллөөх буолун!

Өрөспүүбүлүкэ сонуннара

Өрөспүүбүлүкэ
сага борокуруорун
билиһиннэрдилэр

Ил Дархан Арассыһа Федерациятын Генеральнай борокуруорун солбуйааччыта Сергей Зайцевы кытта көрүстэ. Манна өрөспүүбүлүкэ сага борокуруорун Сергей Дябкины билиһиннэрдилэр.

Көрсүһүүгэ эрэггийиэннэ борокуруура уорганнарын үлэтин тэрийэр боппуруостары, ону тэнгэ судаарыстыбаннай былаас уорганнарын кытта биһиргэ үлэлиир сүрүн хайысхалары ырыттылар.

Сергей Зайцев өрөспүүбүлүкэ сага борокуруорун Сергей Дябкины үрдүк таһымнаах, дириг билиилээх үлэһит буоларын уонна чопчу түмүктэри ситиһэргэ дьулуурдааһын эттэ. Кини өрөспүүбүлүкэ сага борокуруорун уопута уонна сатабыла Саха сиригэр сокуоннаһы бөдөрөгөтөргө туһалыаҕа диэн эрэлин биллэрдэ.

Санатан эттэххэ, Сергей Дябкин Саха Өрөспүүбүлүкэтин борокуруорун дуоһунаһыгар дойду Бэрэсидьиэнэ Владимир Путин ыйааһынан аһаммыта. Бу иннинэ Сергей Дябкин Тыва Өрөспүүбүлүкэтин борокуруорунан үлэлээбитэ.

Гааһы мотуор уматыгы
быһыытынан
туһаныы ырыынагын
сайыннарыыга аһаммыт
муннаах буолла

«Дойдуга гаас уматыгынан барар тиэһиниһкэни күүскэ элбэтии, сапараапкалыыр сервистэри арыһы хайысхатын тутуһулар. Биһиги өрөспүүбүлүкэбит эмиз итинтэн туора туран хаалыа суохтаах», — диэтэ Айсен Николаев.

Ил Дархан кэлинни сылларга гааһы мотуор уматыгын быһыытынан туһаныы ырыынагын сайыннарыыга элбэх миэрэ ылыллыбытын бэлиэтээтэ. Холобура, тиэһиниһкэни гааска көһөрүүгэ субсидия бэриллэр, гааһынан сапараапкалыыр станциялар ситимнэрин көнгөтэллэр, нолуокка чэпчэтиилэри киллэрдилэр. Судаарыстыба массыналарга оборудованиени туруоруу сыанатын 90% диэри компенсациялыыр.

Тырааныспары гааска көһөрүү кэнниттэн гараастарга уонна аһаардарга куттала суох буолууга кытаанах ирдэбиллэр кириэллэр. Онон муннаах кыттылаахтара муниципалитеттары уонна тэрилтэлэри өйүүр биһир бырагырааманы онорорго этии киллэрдилэр. Бу докумуонна вентилиационнай систиэмэлэри уонна датчиктары туруоруу ороскуотун субсидиялааһыны киллэриэххэ диэтилэр.

Айсен Николаев гаас уматыкка тыа хаһаайыстыбатын тиэһиниһкэтин көһөрүү бырайыагар улахан болгомтотун уурда. Ил Дархан бырамыысылынаһын уонна тыа хаһаайыстыбатын министриэтибэлэригэр итиннэ ирдэнэр быһаарыныылары ылынарга дьаһал биэрдэ.

Улуу тириэһээр кэриэһигэр
норуоттар икки
ардыларынааһы турнир
XVI төгүлүн ыытылынна

Быйылгы күрэхтэһиигэ аан дойду 11 судаарыстыбатыттан, ол иһигэр Японияттан, Монголияттан, Азербайджантан, Таджикистантан, Молдоваттан, Кубаттан уонна Арассыһа эрэггийиэннэ-риттэн барыта 200-чэ бөҕөс кэлэн кытынна.

Саха сиригэр бөҕөстөрө түөрт кыһыл көмүс мэтээли ылыллар. Пьедестал үрдүкү үктэлигэр Лев Павлов (57 кг), Олег Фомин (74 кг), Ньургун Сергин (92 кг) уонна Никита Софронов (125 кг) табыстылар. Итини сэргэ үрүн көмүс наһарааданы Евгений Аронов (97 кг), Владислав Кривошапкин (65 кг), Константин Капрынов (70 кг), Никита Хабаров (125 кг), бороонсаны — Александр Авелов (61 кг) уонна Егор Явловский (57 кг) ылыллар.

«Биһиги чемпионнарыбытын — Лев Павловунан, Олег Фоминан, Ньургун Сергинан уонна Никита Софроновунан киэн туттабыт. Саха тутууга оскуолатын иитиллээччитэ Виктор Рассадин турнир рекордун олохтоото — кини Коркин түһүлгэтигэр ахсыс төгүлүн кыайыыны ситистэ» — диэтэ Айсен Николаев.

Ил Дархан түһүлгэни тэрийээччилэргэ, тренердэргэ, судьуйаларга уонна спортсменнарга бэртээхэй күрэхтэһии иһин махта-лын биллэрдэ.

СӨ Ил Дархан уонна
Бырабыыталыстыбатын пресс-сулууспата.

ГТО нуорматын
туттардылар

Улууска — бу күннэргэ. Кыайыылаах
Степановтар уонна Адамовтар дьизэ кэргэн
30000 солкуобайынан бириэмийэлэннилэр

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ

Соторутааҕыта Чурапчы нэ-
һилиэгэр Александр Федотов
аатынан спорт уораһайыгар
улууска «Ыал саргыта» бы-
рагыраама иитинэн, быйыл
«Үлэһэ уонна оборудуо-
на бэлэммин» физкультур-
най-спортивной бэлэмнээх
буолууга дьизэ кэргэннэ
аһаммыт күрэхтэһии иккис
төгүлүн күрэхтэһии ыытылын-
на.

Тэрээһин үөрүүлээх чааһыгар
Чурапчы улуунун баһылыгын
социальной боппуруостарга сол-
буйааччы Мария Кронникова,
улуус дьаһалтатын спорт управ-
лениетын начаалынны-
га Дьулустан Егоров,
Вячеслав Карпов
аатынан оҕону
уонна ыччаты
спорка уһуйар
оскуола ди-
риэктэрин сол-
буйааччы Семен
Артемов эбэрдэ-
лээтилэр. Чурап-
чы, Чакыр, Одьулуун,
Сылан нэһиликтэриттэн
5 дьизэ кэргэн кытынна.

Кинилэр манна бириэмэ-
бэ 30 миэтэрэ уһунна сүүрүү,
умса төһөкөйөн, атаһтары бо-
купкаа эрэ, илиилэри атаһ
тумсугар тизэрдии, турникка
тардыныы, сиртэн анныныы,
16 киилэ ыйааһыннаах гиэрэ-
ни өрө анныы, сытан эрэ тар-
дыныы, 30 миэтэрэҕэ төттөрү-
таары сүүрүү, салгын саатынан
ырааһы ытыы, миэтэттэн уһуну
ыстаныы, ис былчыгын хачай-
дааһын нуормаларын толор-
дулар.

Уопсай түмүккэ, биһир оҕо-
лоох дьизэ кэргэннэ:

ГТО түгэннэргэ аһаартаһыы

1 миэтэрэ

Чурапчы нэ-
һилиэгиттэн Ва-
сий, Лилия,
Ирина Степа-
новтар ылан,
30000 солк.
сууман на-
һараадалан-
нылар. Бириис-
тээх 2-с миэтэрэ
Чурапчы нэһили-
эгиттэн Егор, Надежда,

Лилия Аммосовтар ылан, 20000
солкуобайынан бириэмийэлэн-
нилэр. Оттон 3-с миэтэрэ буолбут
Сылан нэһилиэгин дьизэ кэргэ-
нэ Василий, Александра, Алеся
Ивановтар 10000 солкуобайы
туттулар.

Элбэх оҕолоох дьизэ кэргэт-
тэргэ Чакыр нэһилиэгиттэн Ста-
нислав, Майя, Амина, Эвели-
на, Адам Адамовтар кыайан,
эмиз 30000 солкуобайынан на-
һараадаланнылар. 2-с миэтэрэ
Одьулуун нэһилиэгиттэн Петр,
Анжелика, Амина, Арылхан,
Харысхан Жегусовтар тиксэн,
20000 солкуобайы туттулар.

«Биһиги иккиэн Семен Яков-
лев-Эрилик Эристиин аатынан
Чакыр орто оскуолатыгар учуу-
таллыбыт. Маннык күрэхтэ-
һиигэ бастакыбытын кытын-
ныбыт. Көрүгүннэринэн эттэххэ,
бары көрүгүннэри кыһыл көмүс
мэтээлгэ туттардыбыт эрэри,
салгын саатынан ытыыбытыгар
кыратык ыарыһатан ылыллыбыт.
Спордунан утумнаахтык дьа-
рыктанабыт. Уолбут Белогорс-
кай куоракка тустан, бэҕэһээ
сана кэлбитэ. Кини 22 киилэҕэ
диэри ыйааһыннаахтарга үрүн
көмүс мэтээллээх, кыра кыыс-
пыт үгкүүһүт, улахан кыыспыт
сүүрүүгэ аһаартаһыыга Илин
энгээргэ 5-с миэтэрэ буолбута,
эмиз үгкүүгэ сылдьар, Кытай-
га баран кыттан кэлбиттэрэ.
Маннык күрэхтэһии ыытылла-
ра олус үчүгэй — инникитин да
элбэх дьизэ кэргэн кэлэн кыт-
та эбитэ буоллар. Чөл олоһу ту-
һуохтарын, төһө кыалларынан,
спордунан үгүстүк дьарыкта-
ныахтарын наада», — диэн кыа-
йыылаах Адамовтар дьизэ кэргэн
санааларын үлэһиннилэр.

Ситиһии. Ил Дархан гранын
кыайыылаахтара

Людмила ГОРОХОВА

Бу күннэргэ дьон-сэргэ уоп-
састыбаннай олохун сайын-
нарыыга сүдү суолталаах
Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил
Дарханын гранын түмүгүн та-
һаардылар.

Онуоха, уопсайа, 388 бырайыак
кирибиттэн 67 бырайыак
кыайда. Чурапчы улууттан 27
бырайыак кыттыбытыттан 6 бы-
райыак өйөбүлү ылла. Бу быра-
йыактарга, уопсайа, 6 мөл. солк.
389 тыһ. көрүлүөҕэ.

Ол курдук, Болтоно орто ос-
куолатын «Утум» социальной
эйгэни сайыннаар уопсасты-
баннай тэрилтэтэ «Экодухов-

ность «Ус кут» бырайыага 1 907
708,76 солк., Чурапчы нэһи-
лиэгин «Тулукчаан» уһуйаан
«Тулук» автономнай кэммиэр-
чэскэйэ суох тэрилтэтэ «Тер-
ритория ценности — «SakhaCa-
йын» бырайыага кыайан, 755679
солк. үбүлэннэ. Одьулуун орто
оскуолатын «Эйгэ» социаль-
най эйгэни сайыннаар уопсасты-
баннай тэрилтэтэ «Диалог
поколений. ВПК Альфа» диэн
патриотической иитиигэ ту-
һуламмыт бырайыага өйөбүлү
ылан, 1575945,10 солк көрүлүн-
нэ. «Дарханнар» байыаннай-
спортивной уонна гражданскай-
патриотической иити олохтоох
уопсастыбаннай тэрилтэ «Воен-
но-спортивно-туристический

полигон «Вершина» диэн Чу-
рапчы нэһилиэгин ыччаттары-
гар туһуламмыт бырайыагар
699022,00 солк. көрүлүннэ. «Кор-
кинец» олохтоох уопсастыбан-
най тэрилтэ «Клуб юный Меха-
ник» бырайыага өйөбүлү ылан,
542116 солк. үп көрүлүөҕэ. Чу-
рапчытааһы оҕо-ыччат спордун
оскуолатын «Дьулуһ» пуонда-
та «Инклюзивный спорт «Мой
пьедестал - Чыпчаал» бырайыа-
га кыайан, олоххо кириэригэр
808558,00 солк. көрүлүөҕэ.

Грант кыайыылаахтарын ис-
тинник эбэрдэлиибит, быра-
йыактарын олоххо киллэрэн,
үүнэн-сайдан иһэллэригэр ба-
рабыт.

Тыя хаһаайыстыбатын салаатыгар — ситиһиилэр, соруктар

Тыя хаһаайыстыбата. Тыя хаһаайыстыбатын салалтатын начаалынньыга Анжелика Неустроева быйылгы үлэни-хамнаһы сырдатта

Чурапчы улууна — тыя хаһаайыстыбатын баалабай боро-дууксуйатын кээмэйинэн өрөспүүбүлүкэ инники күөҥнэ сылдьар улуустартан биридэстэрэ буолар. Ол эбэтэр баалабай көрдөрүү 2024 сэл түмүгүнэн, 2 миллиард 128 мөлүйөн солкуобайга тэннэстэ, эрдэтээҥи көрдөрүүттэн 16% улаатта. 2025 сылга өрөспүүбүлүкэ бүддьүөтүттэн тыя хаһаайыстыбатыгар туһанылыбыт субвенция кээмэйэ 526 мөлүйөн солкуобайга, улуус быйылгы бүддьүөтүгэр 30 мөлүйөн солкуобайга тэннэстэ. Быйыл бүддьүөттэр икки ардыларынаагы трансфертка барыта 30 мөлүйөн 500 тыһыынча солкуобай көрүлүннэ.

Күн бүгүн, бары көрүн хаһаайыстыбаларга 18494 ынах сүөһү баар, ол иһиттэн ынар ынаҕа — 6128. Төрүүхпүт — 4807, ол эбэтэр 78%-на тэннэстэ. Сылгы ахсаана — 27034, ол иһиттэн биэтэ — 12654. Онуоха 10760 төрүүбү ылан, 85 % тэннэстэ.

Биһиги улууспут өрөспүүбүлүкэ сүөһүтүн — сылгытын ахсааньтан ынах сүөһүгэ 10%, сылгыга 9,5 % ылар. Нэһилиэнньэ 1000 киһитигэр тиксэр ынах сүөһү ахсаанынан өрөспүүбүлүкэ 1-кы миэстэ, 1000 киһиэхэ тиксэр сылгы ахсаанынан Таатта улуунун кэнниттэн 2-с миэстэҕэ сылдьабыт. Онон өрөспүүбүлүкэ элбэх сүөһүлээх, сылгылаах улуустартан биридэстэрэ буолабыт. Улуус үрдүнэн тэрээһиннээх хаһаайыстыбаларга ынах сүөһүгэ — 43 %, сылгыга — 57 %, оттон биридэстээн ыалларга ынах сүөһү — 57 %, сылгы 43 % көрүлүн турар.

«Мындабаайы» кэпэрэтиип (бэрэссэдээтэл Прокопий Старостин), Одьулуунтан «Комплекс» (салайааччы Иван Парфенов), Мугудайтан Илья Дьячковская, Мырылаттан Виктор Петров, Болугуртан Мария Луковцева, Алаҕартан Гаврил Попов, Хоптоҕоттон Иван Сергеев хаһаайыстыбалара 100-тэн тахса сүөһүлээхтэр.

Үс племенной сылгы кэпэрэтииптээхпит: Одьулуунтан «Комплекс» (дириэктэр Александр Тимофеев), Халыһах учаастагыттан «Кулаада» (бэрэссэдээтэл Семен Седалищев), Мугудайтан «Бараммат» (бэрэссэдээтэл Никифор Оконешников).

Быйыл сайын күн-дьыл туран биэрэн, кыстыкка толору аһылыктаах үктэннибит. Улуус үрдүнэн барыта 40008 туонна от оттонно, 2050 туонна сиилэс угулунна, 1571 туонна сенаж бэлэмнэннэ. Оттоһунна Болтоно, Болугур, Мугудай, Одьулуун, Соловьев, Сылан, Хадаар, Хайахсыт, Хоптоҕо уонна Чурапчы нэһиликтэргэ ордук таһаарылаахтык үлэлээн, былааннарын толордулар.

Итини сэргэ Данил Павлов

Хайахсыкка Василий Борисов алаһыгар. /ЕЛЕНА МАКАРИНСКАЯ ТУҢУҢУОТ

300 туонна, Иван Парфенов 80 туонна, Афанасий Седалищев 110 туонна эбиэһи ылан, барыта 490 туонна сылгы сиир бурдуга хомулунна. Күн бүгүн наадыһар хаһаайыстыбаларга эбиэһи атылаһы улуус иһинэн бара турар.

Быйыл 1240 туонна хортуппуй, 381 туонна оҕуруот аһа, ол иһигэр 26 туонна хаппыстыа хомулунна. Хаппыстыа Амма агрооскуолатын «Эйгэ» кэпэрэтиип 26 туоннаны быһан нэһилиэнньэ атылаһа. Мындабаайыттан Данил Павлов хаһаайыстыбата баалабайынан 400, 1-дии гектартан 190 сентиниэр хортуппуйу хомуйан, үчүгэй ситиһиилэннэ, урукку сыллардаагы көрдөрүүлэртиттэн хас эмэ бүк улаатыннарда.

Улуус сири кытта үлэҕэ аһа-мыт «Сир Ийэ» пилотнай бырайыага 3 сэл устата 220 мөлүйөн суумалаах үлэни ытан, кедьүүстээҕэ быһаарылынна.

Ол курдук, «Сүөһү аһылыгын бэлэмнээһин» бырагырааманан, өрөспүүбүлүкэ, улуус, хаһаайыстыба кыттыгас үбүлээһиннэринэн, 3 сэл иһигэр уопсайа, 91 мөлүйөн солкуобай үп көрүлүннэ, 30 единица тизхиныкэни, ол иһигэр 9 МТЗ тыраахтары, 2 погрузчик, 19 састорулар тизхиныкэни уонна 471 туонна күөх ыһы сиэмэтин атылаһабыт. 48 км күрүө, от, тизхиныкэ сарайдарын тутууларын ороскуотун саптыбыт.

Бу үлэлэр түмүктэринэн сыллаагы кормовой култуура ыһыта 28 % улаатан, 1600 гектартан 2042 гектарга диэри кэнээтэ, сенаһы бэлэмнээһин 75 % улаатан — 900 туоннаттан 1571 туоннага диэри тэннэстэ. Сиилэс хомуура 1900 туоннаттан 2050 туоннага тийдэ.

Дулҕа талах астарытын бырагырааматын чэрчитинэн 3 сэл иһигэр 50 мөлүйөн 535 солкуобай суумалаах 1548 гектар сири онордубут, «Сир Ийэ» кэпэрэтиипкэ 1 погрузчик

гы атылаһабыт.

«Мелиоративнай үлэлэр» бырагырааманан ньюелсүтүүгэ 78 мөлүйөн суумалаах, үгүс өрүттээх үлэ ытылынна. Улуус бүддьүөтүттэн 20 мөлүйөн үп көрүлүннэ, Нэлим, Бабаҕа, Мэнири үрэхтэргэ буор быһыттар онгоһулуннулар. Ньюелсүтүлүбүт сиргэ от күөскэ үүнэн, биер гектартан 12 сентиниэртэн 25 сентиниэргэ тийэ улаатта. «Харылаах», «Илин Бэрэ» быһыттарын өрөмүөнүгэр, «Хатылы» шлюз-регулятор быһытын бырайыагын онорууга өрөспүүбүлүкэ бүддьүөтүттэн 58 мөлүйөн солкуобайдаах үбүлээһин көрүлүннэ, үлэлэр ытылыннылар.

Бу бырайыакпыт биер ситиһиитинэн — улууспутугар быйыл ыам көрдөрүүтэ улаатан; үт соҕотупкатын былаана 6%-нан үрдээтэ. Онон 10 ый түмүгүнэн 4758 туоннаны туттаран, былааны 105 % толорон иһэбит. Сыллаагы 5200 туонна былаантан 92%. Бу — былырынныгы туһааннаах кэммиттэн 143 туоннанан элбэх.

Инникитин бу бырайыак иккис болдьоҕо онгоһуллан, улууспутугар Соловьев, Болугур нэһиликтэригэр сүөһү аһылыгын базатын тэрийэн, миэстэтигэр оппугун булуноуга, бэйэ онорон таһааран олохтоох бородууксуйабыт элбиригэр салгыы тиһиктээх үлэ ытыллара былааннаар.

Билигин федеральнай уонна өрөспүүбүлүкэ таһымыгар бөдөнсүтүү үлэтин өйөөһүн күөскэ бара турар. Онон олоһуран, былырынныттан улууспутугар кэпэрэтииптэри тэрийиини саҕалаабыппыт. Алта сүөһү көрө кэпэрэтиипи тэрийиһиппит. Ол түмүгэр баар сүөһүнү тутан хаалыахтаахпыт, олохтоох бородууксуйа үрдүүрүн ситиһэн, нэһилиэнньэбитин сибиэһэй, олохтоох онорон таһаарар бородууксуйабытынан аахчыһахтаахпыт.

Мырыла быйылгыттан үтү

соҕотупкалааһынна туһунаан баран, «Эргис» кэпэрэтиип нөҥүө 754 туонна үтү туттарар былааннаах. Кинилэр күн бүгүн 664 туонна үтү тутан, былааннарын 10 ый түмүгүнэн 99 % толорон иһэллэр. 20 туоннаттан тахса арыны онордулар. Нэһилиэнньэ 5 киһилээх арыны хамаатык атылаан, дьон-сэргэ сэнээрдэ. Итини тэнэ кэпэрэтиип бу күнүгэр резидент быһытынан «Үйгү туоната» олохтоох онорон таһаарыны сайыннары сиригэр-уотугар киһирэн, көрүлэр бары чэпчэтиинэн туһанан, сайдарыгар суол арылынна.

Тыя хаһаайыстыбатын сайдыытын сокуонугар уларытылар киһирэн, быйылгыттан улуустарга кыра кыамталаах эбийиэктэри өйүүр сыаллаах үп көрүлүннэ, биһиги улууспутугар 100 ынах сүөһү киһирэн аныгылыы 4 хотон тутуллан үлэҕэ киридилэр. Хатылыга «Сырдык» кэпэрэтиип 70 сүөһүнү (ынаҕа 30), Алаҕарга Гаврил Попов 130 төбөнү (ынаҕа 75), Сыланга Валентин Дьячковская 88 сүөһүнү (ынаҕа 40), Чурапчыга Иван Монастырев 28 төбөнү (ынаҕа 10) кыстыкка баайдылар. Сууккага 3 туоннага диэри тутар идэһэни астыыр сыагы Хоптоҕо Александр Корякина хаһаайыстыбатыгар, арыны онорор сыагы Сыланга «Чурапчы» кэпэрэтиипкэ тутан, кыстыгы баттаһа киллэрдибит.

Маны таһынан Тыя хаһаайыстыбатын министиэристибэтин кэпэрэтииптэри өйөөһүн гранынан Мырылаҕа «Эргис» кэпэрэтиип 100 миэстэлээх хотону тутан, 244 сүөһүнү баайда, мантан ынар ынаҕа — 138 төбө.

Дьокуускайдаагы «Милкэксперт» дьин тэрилтэни кытта улуус сөбүлэн түһэрсэн үлэлэһэ олоһубут. Ол түмүгэр үппүт кээмэйэ 2 төгүл улаатыахтаах, ол эбэтэр биер ынахтан ылар бородууксуйабыт үрдээһинигэр болҕомто ууруллар.

Бэлэм үп кэлэрин кэтэһэн олоһубокко, тыя хаһаайыстыбатын салаатыгар биллэриллэр өрөспүүбүлүкэ уонна федеральнай граннарга, субсидиялары көрөр сүүмэрдээһиннэ ситиһилээхтик кыттабыт. Быйыл 9 ый түмүгүнэн 83 мөлүйөн суумалаах көмөнөн туһанныбыт. Быйылгы сылга дьин кэргэн пиэрмэтин граныгар 2 хаһаайыстыба кыттан, ынах сүөһү иитиитигэр Хоптоҕо нэһилиэгиттэн Иван Сергеев, Сылан нэһилиэгиттэн Алексей Трофимов, уопсайа, 21 мөлүйөн 752 тыһыынча солкуобайы ылары ситистилэр.

Онтон «Агростартап» граныны ылыыга быйыл 3 хаһаайыстыба кыттан, ынах сүөһү, сылгы

иитиитигэр Болтоно нэһилиэгиттэн аһа байыаннай дьайыы кыттылааҕа Григорий Аммосов, Соловьев нэһилиэгиттэн Степан Попов, Чурапчы нэһилиэгиттэн Михаил Лукин, уопсайа, 13 мөлүйөн 490 тыһыынча солкуобайы ылары ситистилэр.

Былырынныттан 2 сэл устата «Сылгыны үөрдээн иити» бырагырааманан матырыйаалынай — техническэй базаны ханатыыга анаан, 23 МТЗ тыраахтар, 1 бортовой массына, 1 вездеход, 3 састорулар тизхиныкэ, 163 племенной сылгыны атылаһы хаһаайыстыбаларга чэпчэтиилээх бэрилиннэ. Уопсайа 45 мөлүйөн 582 тыһыынча солкуобайга тэннэстэ.

Племенной сылгы хаһаайыстыбаларыгар төбө ахсааныгар 3 сэл устата 28 мөл. 229 тыһ. солкуобай, ол иһиттэн быйыл 8 мөл. 385 тыһ. солкуобай кэллэ.

Кэпэрэтииптэри өйөөһүн граныгар быйыл «Эргис» кэпэрэтиип кыттан, 8 мөл. 212 тыһ. солкуобайы ылары ситистэ.

Үт ыһыныгар бэриллэр субсидияҕа быйыл 6 хаһаайыстыба тиксэн, уопсайа, 7 мөл. 747 тыһ. солкуобайдаах көмөнү ылыбыт.

Манньык граннар уонна көмөлөр баалара сана саҕалыыр фермердэригэр уонна олохтоохтук үлэли сылдьар хаһаайыстыбаларытыгар төһүү буолаллар.

«Ас-үөл технологическай өтүнэн куттала суох буолуутун хааччыы» национальной бырайыак чэрчитинэн, «АПК каадырдар» федеральнай барылы олоххо киллэрэн, Иван Егорович Федосеев — Доосо аатынан Дирин агро хайысхалаах оскуолатыгар Иван Сергеев хаһаайыстыбата 5 мөлүйөн солкуобайы инвестордаан, агро-кылаас аһылынна.

Инники былааннарга тохтоотхо, сүөһү-сылгы ахсаанын энчирэппэт туһугар, аһылыгын бэлэмнээһиннэ, бэйэ онорон таһаарар бородууксуйатын дэлэтиигэ биһиги улуус «Сир Ийэ» пилотнай бырайыак чэрчитинэн эдэр ыччаты тыя сиригэр олохсугууга, бу салааны бизнес быһытынан көрөргө өссө күөстээх үлэни ытарга, аныгылыы агродроннары бааһынаны уордугууга, үөн-көйүүр эмтээһинигэр уо. д.а туһаныыга киллэри, ону тэнэ 2024 сыллаахха кулун тутар 29 күнүгэр «Саха өрөспүүбүлүкэтин олохтоох онорон таһаарыны уонна туризмы сайыннары» ылыллыбыт стратегическай Ыйаахха этиллэринэн, 2030 сылга диэри тыя хаһаайыстыбата онорон таһаарар бородууксуйатын сүрүн 7 көрүгүн балтараа төгүл үрдэ-тэргэ сыал-сорук турар.

Анжелика Неустроева.

Чурапчыга аныгы миэбэли онгорор «Даймонд» сьах үлэлиир

Интервью. Дьобус сьах үлэтин-хамнаһын урбаанньыт Дмитрий Степанов билиһиннэрдэ

Марфа ПЕТРОВА

Кэнники кэмгэ дьизэлэргэ, кыбартыраларга дьон бэйэтин баатынан, сакааһынан миэбэллэри онгорторор буоллулар. Биһиги улуус-путугар бу аныгы сонун хайысханан «Даймонд» сьах дьарыктанарын туһунан ааҕааччыбыттан истэн билибит. Кини көрдөхүүтүн ылынан, бу күннэргэ Дмитрий Степанов тэриммит дьобус сьаҕар үлэни-хамнаһы билсэ тийэ сырыттыбыт. Эрдээксийэ үлэһиттэрин Дмитрий үерэ-көтө көрүстэ.

●●● Дмитрий Романович, кэпсэтибитин бэйэни билиһиннэрииттэн саҕалыахха.

●●● Идэбинэн үрдүк үөрэхтээх физкултуура учуутала, тириэньэрэ буолабын. Спордунан сөбүлээн дьарыктанабын, көрүгүм – сүүрүү. Кэнники үлэбиттэн быыс булбакка, улаханньык дьарыктаммаппын. Кэргэннээхпин, үс оҕолоохпут. Ийэбит билигин оҕолорун көрөн олорор.

●●● Бу дьобус биисинэскин хаһан арыммыккыны?

●●● Тэрилтэбитин былырын сайын бырааппын Петр Степановы кытта арыммыппыт. Ол иннинэ саас Дьокуускайга миэбэли онгорор «Үс кут» хампаанньага баран, быраатым бырайыак оноруутугар – мин техникэскэй чааһыгар үөрэмиппит. Ый кэринэ сьах толору үлэтигэр, кээмэйдирииттэн саҕалаан, станоктарга үлэлииргэ

үөрэммитим. Ол кэнниттэн кинилэртэн тутта быһар (раскроечная) станогу атыылаһан аҕалан туруорбуппут. Бу социальнай хантыраак көмөтүнэн кыаллыбыта. Онтон миэбэл дэтээллэрин бүүрүктүүр (кромкооблицовочная) станогу ылбыппыт. Оннук сайынньыттан ыла, үлэбитин саҕалаабыппыт.

●●● Миэбэл ханньык көрүгүнэрин оноробут?

●●● Биһиги сүрүннээн корпуснай миэбэллэри биирдиилээн сакааһынан оноробут. Ол курдук, сымнаҕас миэбэлтэн ураты, куукуна, кириэр аан, оҕо хоһун, саала у.д.а. гарнитураларын барытын оноробут. Биһиги уратыбыт миэбэл аныгылыы моһуонугар, уотугар-күөһүгэр сьатар. Куйаар ситимигэр баар дизайнынары, истииллэри көрөн, идиэйэ ылан, биирдиилээн бырайыактары оноробут. Сакаасчыһытыгар кээмэйдири тийдэхпитинэ, кини баатын истэн, бэйэбит варианнырбытын көрдөрөбүт. Хас биирдири сакаасчыт хайдах сөбүлүүрүнэн, дьизэтигэр хайдах сөп түбэһэринэн онгорторор. Ону барытын учуоттуубут.

●●● Сакаас кириитэ хайдаһый?

●●● Улахан рекламата суох, үксүн Арасыйыаҕа көнүллэмэт сыһыарыы нөһүө биллэри ыытан үлэлиир олоробут. Ону сэргэ сакаастаабыт дьоммут махтанан, атын дьомһо кэпсээн, биһигини сүбэлииллэр. Онон үлэ үчүгэй. Сакаас сайынньыттан саҕалаан, Саҕа дьылга дьизри элбэх кириэр. Билигин үлэбит саамай үгэнэ, үгүс дьон Саҕа дьылы көрсө миэбэл-

лэрин туруортара охсуохтарын баҕараллар.

●●● Биллэриигитин көрдөххө, ыаллыы сьатар улуустарга эмиэ үлэлиир эбикки.

●●● Тааттаттан үгүстүк сакаастыыллар. Билигин, холобур, куукуна бырайыагын онгору сылдыабыт. Бу иннинэ, соторутааһыта ванна хоһун миэбэлин – раковина тумбатын уонна ыскаап онорбуппут. Ону сэргэ атын ыалларга кирири аан ыскаабын онгорон туруорбуппут. Саҕа дьизэ кириэр дьон миэбэли барытын бииргэ сакаастаан кэбиһээчилэр. Оннук Тааттаҕа уонна Чурапчыга хаста да онордубут.

●●● Сынааһыт?

●●● Корпуснай миэбэл биирдиилээн сакааһынан оноруллар буолан, сынаалаах буолар. Ол эрэри, атын тэрилтэлэрдээхэр биһиэнэ удамыр. Бэйэбит суоттуурбутунан, куорат сынаатыттан, ол эбэтэр сүрүн конкуренарбытыттан 30% бырыһыан чэпчэки.

●●● Матырыйаалларгытын хантан ылаһыт?

●●● Матырыйаалларгытын куораттан ылаһыт. Фурнитураны сороһун соһуруу куораттан сакаастыыбыт, Благовещенскай куоракка «МОЕР» хампаанньаны кытта дуоһабардааһыт. Ону таһынан Дьокуускайга эмиэ фурнитура маһаһынарын кытта дуоһабынан үлэлэһэбит.

●●● Сьахха хас буолан үлэлииргит?

●●● Биһиги үһүө буолан үлэлиирбит. Быраатым Петр Петрович бырайыак онгорор уонна

Дмитрий, Петр Степановтар.

Килийэн сакааһынан корпуснай миэбэл. ААПТАР ТҮҮЭРИИЛЭРЭ.

бүүрүктүүр станокка турар. Оттон мин Бэргэн диэн маастарбын кытта матырыйаалга дэтээллэрибитин уруһуйдаан, быһан ылыыга үлэлиирбит. Ону таһынан миэбэли таһан туруорарга Альберт диэн маастардааһыт.

●●● Дмитрий Романович, кэпсэтибитин түмүктүөхпүт иннинэ, ииники былааннаргыт билиһиннэргэ түсүрү?

●●● Саҕа оборудование ылан, сьахпытын улаатыннарыахпытын баҕарабыт. Оччоҕо эбии үлэ да миэстэтэ таһыа этэ.

Үйэтитии. Албан аат түмэлигэр Болугур нэһилиэгин быыстапка турда

Людмила ГОРОХОВА

Быйыл кулун тутар ыйтан Улуу Кыайыы 80 сылынан Чурапчы нэһилиэгин «Албан аат» түмэлигэр улууспут бары нэһилиэктэрэ Кыайыыны уһансыбыт биир дойдулаахтарын хорсун бойобуой суолларын үйэтитэр «Албан ааттарга өлбөөдүйбэт» диэн ааттаах быыстапкалары туруораллар.

Сэтінньи 18 күнүгэр Болугур нэһилиэгин олохторхоро Аҕа дойду сэриитигэр кыттыбыт биир дойдулаахтарыгар аһаҕаһыт быыстапканы арыйдылар. Нэһилиэк баһылыга Руслан Васильев, Анал байыаннай дьайыы бэтэрээнэ Гаврил Степанов, улуус баһылыгын социальнай боплуруостарга солбуйааччы Мария Кронникова, «Албан аат» түмэл салайааччыта Михаил Дьяковскай тыл эттилэр.

●●● Быыстапка түгэнэ. ААПТАР ТҮҮЭРИИТЭ

●●● Руслан Васильев: «Улуус дьаһалтата бириэмэтигэр саамай сөптөөх быһаарыныыны ылынан, «Албан аат» диэн үйэтитии түмэлин арыйытара олус хайҕаллаах. Манна Улуу Кыайыыны уһансыбыт бэтэрээннэрибитин кытта анал байыаннай дьайыыга кыттыбыт эдэр ыччаттарбыт ааттара

үйэтитиллэр. Билигин биһиги нэһилиэкпиттэн байыаннай дьайыыга 20-тэн таһа ыччаппыт кытта сылдыар. Хомойуох иһин, түөрт уолбут олохторун толук уурдулар, икки ыччаппыт сураһа суох сүттэ. Уолаттарбыт дойдуларыгар эргиллэн кэлиэхтэрэ диэн эрэнэбит. Бу соторутааһыта Дьоруой Роман

Костөкүүнэппит Роман диэн хос сиэнигэр «Эр санааланы» мэтээл кэлэн төрөппүттэригэр туттарбыттара. Нэһилиэкпит иһинэн үйэтитии үлэтин ыытан, бойобуол дьайыы кыттылаахтарын дьизэлэригэр, өтөхтөрүгэр «Байыаннай дьайыы кыттылаахтара» диэн табличкалары ылаабыппыт», - диэн эттэ.

Аҕа дойду сэриитин бэтэрээнэ Гаврил Фомин сиэнэ, учуутал идэлээх Антон Фомин эһэтин туһунан киэн ис хоһоонноох ахтыыны онордо. Быыстапканы Болугур нэһилиэгин норуот айымньытын дьизэтин методичка Полина Заболоцкая салайан ытта.

Тэрээһин кэмигэр Улуу Кыайыы 65 сылыгар нэһилиэк бэтэрээннэрэ уһуллубут видеоматырыйааллар көрдөрүлүннүлэр. Быыстапканы Роман Константинов аатынан үлэ уонна кыраайы үөрэтэр түмэл салайааччыта Мария Попова сыр-

датта. Болугур нэһилиэгиттэн барыта 126 киһи сэриигэ, үлэ-фронугар ыңгырыллан барбыта. Мантан 23 киһи үлэ-фронугар сылдыбыта, 47 киһи дойдуларыгар эргиллибэтэхтэрэ. Үс аныгылыы истиэндэ оноруллан, Кыайыыны уһансыбыт бэтэрээннэр ааттара үйэтитилибит. Салгыы олохтоох библиотекэ сэбиэдиссэйэ Татьяна Егорова нэһилиэк бэтэрээннэрин сырдатар кинигэлэри билиһиннэрдэ.

Болугур нэһилиэгин ытык олохтооҕо, улууспутугар Аҕа дойду сэриитигэр кыттыбыт биир дойдулаахтарбытын үйэтитиигэ таһаарылаахтык үлэ-лээбит бары ытыктыыр кинибит, сэрии бэтэрээнэ Иван Павлов буолар. Кини суруйбут матыыйааллара, үгүс кинигэлэрэ үүнэр ыччаттарытыгар үйэлээх өйдөбүннүк бэлэх быһыытынан хаалыаҕа, ааспыт олох историйтын кэрэһэлиир туруоҕа.

Айар-тутар “Чурапчы” литэрэтииринэй түмсүү

Литэрэтиирэ муннуга. «Сэссэлиисимэ суола» диэн улуус бастакы хаһыата бэчээттэниэбиттэн ыла, литэрэтииринэй холбоһуктар үлэлээн барбыттара

1931 сыллаахха “Сэссэлиисимэ суола” диэн улуус бастакы хаһыата бэчээттэниэбиттэн ыла, устар ууну сомоһолуур уран тыллаах суруйааччылар киэҥник биллэн-көстөн барбыттара.

Сахалыы сурук-бичик олохтонон, тэнийэн истэбин аайы, ааһааччы кэжкэтэ кэнээн испитэ. Ол кэмтэн ыла, улууска литэрэтииринэй холбоһуктар үлэлээн кириэн барбыттара диэн устуруйа кэрэһэлиир. Айар дьоһурдаах дьон үүнэн-сайдан барыларын ити куруһуоктар оруоллара улахан этэ. Бу мантан Саха норуота бүттүүнэ киэн туттар бөдөн айымньылардаах норуодунай суруйааччылар, ССРС, САССР, Россия, СӨ Суруйааччыларын чилиэннэрэ үүнэн тахсыбыттара: Семен Степанович Яковлев-Эрилик Эристин, Степан Афанасевич Саввин-Күн Дьирбинэ, Николай Дмитриевич Слепцов-Туоһулаах, Гавриил Иванович Макаров-Дьуон Дьаһылы, Василий Сергеевич Соловьев-Болот Боотур, Василий Семенович Яковлев-Далан, Семен Андреевич Попов-Сэмэн Тумат, Василий Назарович Егоров-Тумарча, Михаил Федосеевич Дордоруурап, Алексей Спиридонович Бродников, Степан Феоктистович Софронов-Феоктист Софронов, Иннокентий Наумович Левин, Василий Васильевич Яковлев, Семен Романович Данилов-Роман Данилов, Иван Егорович Федосеев-Доосо, Василий Егорович Петров-Айыл, Гавриил Иннокентьевич Адамов-Сайдам, Павел Петрович Федоров-Сомоҕо.

Литэрэтииринэй түмсүүлэр бастаан тэриллээхтэриттэн ыла куруһуоктары хас да салайааччы үлэлэтэн ааспыта диэн биллэр. Кинилэр бэйэлэрин кэмнэригэр сөптөөх үлэни ыттан, саҥа талааннары булан, сайыннаран таһаарбыттара. 1934-1936 сс. САССР Суруйааччыларын сойууһун чилиэнэ Ефрем Степанович Сивцев-Таллан Бүрө оһуолаа дириэктэрдии сылдьан оһолорго литэрэтииринэй куруһуогу арыыбыта. Аҕа дойду Улуу сэриитин сылларыгар олохтоох суруйааччы Михаил Федосеевич Дордоруурап «Кыһыл сулус» диэн ааттаах илиинэн суруллар сурунаалы үлэлэппитэ. Ону утумнаан, 1966 сыл алтынньы 19 күнүттэн Алексей Спиридонович Бродников уонна Степан Феоктистович Софронов оройуонна айар дьону түмэн, “Кустук” диэн литэрэтииринэй куруһуогу тэрийбиттэрэ. Салайааччынан Алексей Бродников талыллыбыта. Кини «Сарданга» диэн сурунаалы бэйэтэ илиитинэн суруйан таһаарар буолбута. 1973 сыллаахтан айар-су-

руйар талааннаах ССРС Суруналыыстарын чилиэнэ, кэпсээннүт, судьуа Михаил Данилович Попов оройуонна эдэр талааннары көбүлээн «Эркээйи» диэн литэрэтииринэй түмсүүнү арыан үлэлэппитэ.

Кэлин, 1986 сыллаахха литэрэтииринэй түмсүүнү улуус хаһыатын уопсастыбаннай кэрэспэдьиэнэ Мария Николаевна Сидорова - бэйиэт, ССРС уонна РФ Суруналыыстарын сойууһун чилиэнэ «Маарыкчаан уоттара» диэн уларытан ааттаан оройуон литэрэтииринэй түмсүүтүн салайбыта. Ол кэмгэ Диринг нэһилиэгэр «Диринг уоттара» диэн литэрэтииринэй түмсүү олус таһаарылаахтык үлэлээбитэ. 1988-1989 сс. РФ Суруналыыстарын сойууһун чилиэнэ Дмитрий Дмитриевич Эверстов-Диринскэй түмсүүнү тэрийэн, салайан үлэлэппитэ. Кини кэнниттэн уон сыл устата түмсүү үлэтин, СӨ култууратын туйгуна, Россия Суруйааччыларын сойууһун чилиэнэ, Россия Суруналыыстарын сойууһун чилиэнэ, СӨ култууратын үтүөлээх үлэһитэ, үлэ бэтэрээнэ, Чурапчы улууһун, Хоптоҕо нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо Павел Петрович Федоров-Сомоҕо салайбыта.

Улуус киинигэр 1990 сыллартан ССРС култууратын туйгуна, Россия култууратын үтүөлээх үлэһитэ, РФ Суруналыыстарын сойууһун чилиэнэ, СӨ Судаарыстыбаннай мунһабын (Ил Түмэн) А.П.Илларионов аатынан Суруналыыстарга бириэмийэтин лауреата, Чурапчы улууһун, Хайахсыт нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо, хоһоонньут Мария Андреевна Герасимова-Сэнгээрэ «Чурапчы» айар-суруйар литэрэтииринэй түмсүүнү таһаарылаахтык салайан барбыта.

Ити курдук, Чурапчы улууһун айар-суруйар холбоһуктара сэрии сылларыгар да, кэлинни да кэмнэргэ литэрэтииринэй куруһуоктары үлэлэтэн, илиин олобруттара, элбэх дьобурдаах суруйааччылары үүннэрэн та-

«Чурапчы» айар-суруйар литэрэтииринэй түмсүү чилиэннэрэ. //ААПТАР ТУС АРХЫЫБЫТТАН ЫЛЫЛЫННА.

хаарбыттара.

Чурапчы улууһа түөрт норуодунай суруйааччытынан киэн туттар: Василий Сергеевич Соловьев-Болот Боотур, Василий Семенович Яковлев-Далан, Семен Андреевич Попов-Сэмэн Тумат, Василий Назарович Егоров-Тумарча ааттарынан. ССРС Суруйааччыларын сойууһугар уон киһи чилиэнинэн ылыллан үлэлээн ааспыта биллэр. Күн бүгүн биһиги литэрэтииринэй түмсүүбүтүгэр 13 киһи Россия Суруйааччыларын сойууһун чилиэнэ, уон биэр Саха Өрөспүүбүлүкэтин Суруйааччыларын сойууһун чилиэнэ аһа-тута, суруйа-бичийэ сылдьаллар. Күн бүгүн «Чурапчы» айар-суруйар литэрэтииринэй түмсүү 70-тан тахса киһини түмэр.

«Чурапчы» литэрэтииринэй түмсүүтүн чилиэннэрэ өрөспүүбүлүкэҕэ ытыллар араас таһымнаах күрэхтэргэ, тэрээһиннэргэ көхтөөхтүк кыттан, кэжкэ ситиһиһиллэннэлэр. Бу сылга 22 ааптарыскай саҥа кинигэ күн сирин көрдө, 14 саҥа ыллам ырыа айыллан киэн-эйгэҕэ ыллана сылдьаллар. Манна даһатан эттэххэ, биэр үөрүүбүтүнэн буолар – тыл сүмэтин холбууан, иэйии ситимин тигээн, литэрэтиири-

нэй түмсүү айар дьоно биэр уопсай кассета кинигэлэннэбит. Онно уон үс хоһоонньут тус-туһунан ааптарыскай кинигэтэ кириэ. Ону таһынан Россия Суруйааччыларын сойууһун чилиэнэ Павел Федоров – Сомоҕо олус дьобуһунаах икки кинигэтин: «Саха норуодунай суруйааччыта Далан» уонна «Ил Дархан из Боотур Уус» диэн нууччалыы тылын бэчээттэтэн таһаартарбыта буолар. Мария Герасимова – Сэнгээрэ Чурапчы улууһун, нэһилиэгин чулуу дьоннорун, улуус фольклорун туһунан элбэх кинигэлэрдээх ааптар быйыл «Чабырҕабым, чаһаарый!» диэн саҥа кинигэтэ күн сирин көрбүтэ. Гавриил Адамов – Сайдам «Дьылҕа оһуһута» диэн сэхэнэ «Айар» кинигэ кыһатыгар 2500 ахсаанынан тахсыбыта, Егор Каргузов – Чоруун «Көстүбэт киһи кистэлэнэ» сэхэни 2500 ахсаанынан, Сэмэн Тумат «Номох уонна дьылҕа» романын 3000 ахсаанынан, «Муора арытыгар олох» романын 1200 ахсаанынан бэчээттэттилэр. Римма Корякина – Хотууна оһолорго «Минньигэс түүл оһуоруйалара» диэн оһуоруйалардаах кинигэтин «Айар» кинигэ кыһатыгар 3000 ахсаанынан

таһаартарбыта. Эдэр прозаик Сардаана Корякина – Сардаана иккис кинигэтин «Кимиэхэ да этимэ» диэн сэхэнэ «Айар» кинигэ кыһатыгар 3000 ахсаанынан бэчээттэтэн тахсыбыта. Уонна «Дани – Алмас» типографиятыгар Гавриил Адамов – Сайдам «Сохрани человека в себе» поэмата, Любовь Никитина «Ымыһаах хоһоонум ылыктарынан», «Куйаартан кутуллар дьурускан», Светлана Андреева «Тапталым кынатын көннөрөн» хоһооннор, Василий Петров «Хранители равновесия: маги полуночи», «Хроники война света» фэнтэзи жанрыгар романнар, Римма Корякина-Хотууна оһолорго аналаах оһуоруйалара, хоһооннор, фантазиялара «Таас кэмпиэт», «Саҥа хаарга ким хаамта?», «Сказки про зверей Якутии» диэн кинигэлэригэр бэчээттэммиттэрэ.

Кэлэр сылга ити тэтиммитин ыһыктыбакка, олохтоох ааптардар өссө күүскэ айан-тутан үлэлиэхпит. Биһиги бу үлэбитигэр куруук тирэх, күүс-көмө, өйөбүл буолар улууспут хаһыатыгар «Саҥа олох» эрдээксийэтин үлэһиттэригэр махталбытын тирдэбит.

Римма Корякина-ХОТУУНА.

Хорошуй кумах...

Биһиэхэ суруйаллар. Күндү доботтор! Соһуйуман. Бу ыстатыйам аата дьиибэтин да иһин, баара-суоҕа сибиинньэ иитиитин туһунан

Сахалар былыр сибиинньэни ииппэтэрэ, этин сизбэтэрэ. Сибиинньэ иитиитэ ааспыт үйэ 30-с сылларынтан, Аҕа дойду сэриитин инниттэн саҕаламмыт. Ону даҕаны кыраалаан, онон-манан.

Оттон Чурапчы оройуонугар, баҕар Саха сиригэр тыатыгар маннайгынан да буолуо, биһиэхэ, Кытаанахха, анал пиэрмэ тэрриллэн, сибиинньэ иитиитэ балачча сайдан, өрөспүүбүлүкэбэ тиийэ биллэ сылдьыбыт эбиппит. Ол туһунан үгүстөр, бэйэбит да дьоммут төрүт билбэттэр.

Ол иһин бүгүн ол пиэрмэни ханна, хаһан тэрийбиттэрин, онно ким үлэлээбитин уонна бэйэм хобдох холобурбар олобуран, билигин кэмгэ сибиинньэ иитиитин хайдах сайыннарыахха сөбүн туһунан санааларбын тиздэргэ сурунум. Дьэ, онон, ким аан бастаан биһиэхэ сибиинньэ иитиитинэн дьарыктаммыт?

Ол – Николай Михайлович Миронов – Көмүһээрэп Ньюкулай.

Кини 1896 с. Боотуруускай улуус 1 Хатылы (Кытаанах) нэһилиэгэр дьадаҥы дьэ кэргэнгэ төрөөбүт. Кыра сааһыттан баайдарга батараактаабыт. Эт-хаан өтүнөн кыанар буолан, кыайыгас-хотугас үлэһит бөҕө киһи эбит. Сэбиэскэй былааһы уруйдуу көрсүбүт.

1932 с. Дьааҥхара диэн сиргэ «Өркөн Төлөн» диэн табаарыстыба тэрийэ сылдьыбыт. 1932 с. Ярославскай аатынан колхуоска сибиинньэ көрөөччүнэн, пиэрмэ сэбиэдиссэйинэн аналлыт. Колхуос Ньээмнээйи диэн сиргэ, пиэрмэбэ анаан суоруулаах бэрэбинэнэн туппут обургу хотону кэлин хойукка диэри турбута.

Пиэрмэ үлэтэ сайдан, кэнгээн, 1936 с. Саха сиригэр тыа хаһаайыстыбатын бастакы быыстапкатыгар кыттан, Николай Михайлович, оччолорго олус күндү иистэнэр массыынанан наҕараадаламмыт. Оттон кини Уһун Тумус диэн ийэ сибиинньэтэ 18 (!) оҕону төрөтөн, бастакы истиэпэннээх диплому ылбыт. Ол иһин «Ярославскай» колхуос сэппэрээтэр бириискэ тиксибит.

Таһаарыгылаах үлэлээх буолан, Николай Михайлович 1936 с. Саха АССР бастакы ыңырылаах Урдүкү Сэбиэтин дьокутаатынан талыллыбыт. Кэлин оройуон, нэһилиэк хас да ыңырылаах Сэбиэттэригэр эмиэ дьокутааттаабыт.

1940 с. Ярославскай аатынан колхуос бэрэссэдэстэлинэн талыллыбыт. 1941 с. Бүтүн Союустаагы тыа хаһаайыстыбатын быыстапкатыгар кыттыбыт. Үс төгүл Саха АССР Урдүкү Сэбиэтин грамоталарынан, «Саха АССР 15 сыла» бэлиэһин наҕараадаламмыт.

1942 с. колхуонун кытта Хоту күүс өтүнөн көһөрүллүүгэ түбэһэн, Булун оройуонугар тиийбит.

Онно колхуонун ыспакка, балыктааһынынан дьарыктаммыттар. Кинилэр аттыларыгар эмиэ көскө кэлбит финнэр баалара үһү. Сайын өрүс кумахтаах хомолоругар мунхалылар эбит. Онно кини финнэргэ, сөччө балыга суох хомону ыйа-ыйа: «Хорошуй кумах. Хорошуй кумах», – диэн нууччалыы санара сатыыра үһү. Үөрөбү суох киһи кумах диэн тыл нууччалыытын билээхтээбэт буоллаҕа. Ол кэнниттэн бэйэтин дьонун балыктаах сирдэргэ мунхалатан, биир да киһини хоргуппакка, 1948 с. дойдуларыгар төннүбүттэр. Көһүттэн кэлэн баран, «Ярославскай», «Күүһү Түмүү», «Кыһыл сэриинит» колхуостар тобохторо холбоһон, аҕыйах кэмгэ Будённай аатынан колхуос буолбуттара да, бөдөҥсүтүүгэ хабыллан, уурайыттар, сибиинньэ иитиитэ тохтообут.

Кинини дойдутугар Көмүһээрэп Ньюкулай дириллэрэ. Үөрөбү суох, баай хамначчыта хантан көмүстээх, кыахтаах буолаахтыай!? Чахчы ытыктанар, элбэҕи туһалаабыт, көмүскэ тэҥнээх киһи буолан, Көмүһээрэп диэтэхтэрэ.

Мин кинини билэбин. 1969 с. саҥа ыал буолан учууталлар уопсайдарыгар олодохпуна, эрдэттэн сэрэтэн баран, анаан кэлэн хонон барбыта. Лоп-бааччы көпсөөннөөх, бэрээдэктээх оҕонньор этэ.

Кини 2 ойбуттан хас да оҕолорбуттан сыйдааннара билигин араас сирдэринэн олохтор. 80 сааһын ааһан иһэн олохтон барбыта.

Доботтор! Билигин кэлэн санаатахха, кытаанахтар, биһиги, 100-чэкэ сыллаахыта Саха сиригэр үрдүнэн сибиинньэ иитэн аатыран, 1-гы ыңырылаах Урдүкү Сэбиэккэ маннайгынан дьокутаатынан талыллыбыт Н.М.Мироновы – Көмүһээрэби нэһилиэкпит, улууспут да биллиилээх дьонун ахсааннарыгар киллэрэн, аатын умнууохха, үйэтитиэххэ сөп этэ дии санаатым.

Салгыы бэйэм сибиинньэ иитиим туһунан...

Хобдох холобур

Мин аан маннай сибиинньэ диэн харамайы сэрии кэмигэр дуу, кэнниттэн дуу, ити суруйбут Натаа Хотуоһап астарбыт дьааһылатын дьэтигэр олодохпутуна, көрбүтүм. Илин дьэкиттэн оҕус сыарҕатыгар, килиэккэ иһигэр тиэллибит обургу сибиинньэни арҕаа диэки илдьэн иһэллэрэ. Ону Көмүһээрэп сибиинньэтэ дириллэрин өйдүүбүн. Санаттахха, оччолорго хантан уотурба эһин баар буолуо? Сайынын пиэрмэлэринэн тарҕатан, күөх үүтүнэн эрэ аһатан эрдэхтэрэ.

Бэйэм 90-с сыллар саҕалаһыларыгар, саҥа бааһынайдыы сылдьан, хотоммун салҕаан, 3 сыл курдук 2-3 тыһыны иитэн, төрөтө-ууһата сылдьыбытым. Биир татаар киһитэ сулумах үлэһиттээх этим. Олус көнө, үлэһит киһи этэ. Биир хара дьүүһүннээх тыһы сибиинньэни уотан соҕотуопкаа этин туттарбыппыт – 182 киилэ буолбута. Ол туһунан өссө хаһыакка суруйбутум. Үлэһитим барыаһыттан ол дьарыгым тохтообута.

Аҕыйах сыл Сыланҥа ойбум аймактарыгар, идэһэбэ анаан, биирдиини ииттэрэ сылдьыбытым. Оттон былларыын улуус киинигэр да олордорбун, анал бөҕө-таҕа уйа тутан, биир 3 ыйдаах сибиинньэ оҕотун атыылаһан ииппитим. Күөх үүт, анал уотурба дэлэйэ. Онно «өйүм» батарбакка, сибиинньэ тугу барытын сиир диэн санааттан, саас Ньюкуолун таңара күнүгэр кыра сиргэ криокормна анаан эбиэс ыспытым. Онтукам хоп-хойуутук, күп-күөхтүү үүнэн тахсыбытын Бөтүрүөп саҕана кыраалаан быһа-быһа, хаттаан ыһан испитим. Ол криокормун оҕурсу, хаппыста, хортуоппуй, оҕурут атын да астарын сэбидэхтэрин сүгэнэн кырбаан, күөх үүккэ, уотурбаа булкуйан, хойуу хааһы курдук онорон, биздэрэнэн буолунай аһатарым. Өссө сизккэ тууну ууга (күөлгэ) быраһан, онно кирибит кыра балыгы, баҕаны-чохуну кытта сизтэrim. Кылым бөрү-бөскөччү уойан, төп-төгүрүк буола улааппыта аҕай. Аһара сылаах буолан эрэйдиэрэ, арай туустуур инибит дии саныырым.

Онтукайбытын өлөрбүппүт... тууһаһахтааһар таһын сыата биир эрэ тарбах курдук халыһааҕа. Бүтүннүү кэриэтэ борон дьүүһүннээх эт этэ. Дьон сии олонор «бу туох этэй, убаһа этэ дуо?» диэн ыйытталара. Бэйэм да бутуйарым.

Дьэ, сүрэ бэрт! Биир кылаас үөрэбэ суох Көмүһээрэп Ньюкулайга тиийбэтэrim.

Мантан сизтэрэн билигин...

Сибиинньэ иитиитин туруга

Билигин кэмгэ сибиинньэ этин сизбэт, сөбүлээбэт саха суоҕа да буолуо. Туустуу сибиинньэ сыата, ордук айаһа, тыаҕа-хонууга, булка илдьэ сылдьан сииргэ бэртээхэй ас буоллаҕа. Урут куобах этигэр сибиинньэ этин булкуйан сиир минньигэс да буолара! Оо, араастаан туустаан-тумаалаан бэлэмнэммит сибиинньэ этин шашлыгын амтана, сыта бу суруйа олодохпуна, кэлэргэ дьылы!

Ырыһаакка кириэтэн сибиинньэ иитиитэ балаҕа сайда сылдьыбыта. Ордук 1998 сыллаахха, улахан кириисис кэмигэр, Михаил Ефимович барахсан «Ыал экономика» диэн бэлиитикэни олохтоон, собурууттан тыһыынчанан сибиинньэ оҕотун аҕалтаран, хоту дойдуга, куорат даачаларыгар тиийэ иитэ сылдьыбыттар. Улуустарга, аһылыгар ботуччу субсидия көрүллэн, анал сибиинньэни эбии дьарыктанар пиэрмэрдэр баар буолбуттара. Холобур, Чурапчы Бэрэтигэр А.Е.Сивцев диэн биллэр пиэрмэр сибиинньэ иитиитинэн күөскэ дьарыктана сылдьыбыта.

Оттон Хатаастаагы комплекс тыһыынчанан сибиинньэни иитэрэ, атылыыра. Онуоха эбэн, Дьокуускайга Кабохин диэн ИП элбэҕи иитэн аатырара.

Биһиги «Чурапчы» ТХПК-пит саас айы 100-нэн сибиинньэ оҕотун Хатастан аҕалан «үт суотугар» диэн, тутта төлөбүрү суох баҕалаахтарга тарҕатара. Онон ыаллар сайынын күөх үүт эбэн, сибиинньэ бөҕөтүн иитэллэрэ.

Онтукайбыт ханна баарый?

Быларынынгыттан Хатас комплекса сабыллыбыт. Саҥа комплекс тутуута саҕалана да илик үһү. Кабохин хаһаайыстыбата эстибит. Субсидия көрүлүбэт буолан, анал пиэрмэрдэр тохтообуттара ыраатта.

Онон сибиинньэ иитиитэ «норуот өстөөхүн» курдук эстигэ барда. Сибиинньэ этин оноруу хас эмэ төгүл аччаабыт. Ол туһунан кэпсэппэт, отчуоттаабат да буоллулар.

Тоҕо? Оттон сылтаан...

Мин этиилэrim

Маннайгыта.

Биһиги Чурапчы улууугар, үнүр «Уустук дьылжалаах кэ-

пэрэтиип» диэн ыстатыйабар ахтыбытым курдук, «Мында-баайы» ТХПК эбии дьарык быһыытынан сибиинньэ иитиитинэн дьарыктанарын олохтоохка диэн этиилээхпин.

Ону кинилэр саҕалаабыттар. Быыл 14 сибиинньэни иитэн, 30-тан тахса оҕону атыылаары сылдьаллара. 4 ийэни иитиитэ хаалларбыттар. Сороһун эккэ анаан туттубуттар. Сибиинньэни эбии дьарыктанарга бары усулуобуйа кинилэргэ толору баар бөҕө.

Тоҕо диэтэххэ, «аан дойдуга суох» тутуулаах хотоннорун тоһомут өттүгэр төһө баҕарар төбөҕө мистэ таһаарыахтарын сөп. 100-нэн туонна үүтү астыр үүттэрин сыаҕа хотоннорун таһыгар турар. Аны туран, кэпэрэтиипи талбыт сүөһү аһылыгынан толору хаачыһаар, 100-нэн туонна хортуоппуй, бурдугу үүннэрэр дириэктэр-пиэрмэр Д.Павлов – бэйэлэрин киһилэрэ. Онно эбэн, чыыскаламмыт хортуоппуй, агрооскуолалара дэлэйдик үүннэрэр хаппысталарын да хаҕа дэлэй буоллаҕа. Улуус киинигэр диэри 7 көстөөх таас суоллаахтара сылы эргиччи сибиинньэ оҕотун баран атыылаһарга кыһалҕа суоҕа эмиэ туһалаах.

Хайдаҕый?

Иккиһэ

Манна эбэн, улууспут атын да нэһиликтэригэр, 1-2 да буоллар, ийэ сибиинньэни иитиэн баҕалаах ыалларга, пиэрмэрдэргэ олохтоох дьаһалталар, саатар, уотурбанан көмөлөһөн, көх-нэм буоллаллар, сибиинньэни иити син элбээн барыа этэ. Атын да улуустарга манньык дьаһаналлара буоллар, сыыстара суоҕа этилэр диибин.

Оттон кыстык хаар ортотугар бу боппуруоһу тоҕо көтөхтүн дии санааман. Сотору кэминэн эһиилгэ буддьует бигэргэнэр, кэлэр сыл былааннара торумна-нар саамай тоҕоостоох кэмнэрэ.

Түмүк

Суруйбутум курдук, 100-чэкэ сыллаахыта биир кылаас үөрэбэ суох баайдар хамначчытара, «хорошуй кумах, хорошуй кумах» эрэ диэн «нууччалыыр», Кытаанах түгүбэр аҥардас кэриэтэ күөх үүтүнэн аһатан, сибиинньэ иитиитин сайыннарыт, биир ийэттэн 18 оҕону ыһан аатыра сылдьыбыт Ньюкулай Көмүһээрэп-Н.М.Миронов курдук сибиинньэ иитиитинэн тоҕо дьарыктанна суохтаахпытый?

Уйбаан Турантааһаптыгы ыйыттаахха: Эһиги Санааҕыт?

Уйбаан Пономарев

Сахалартан бастакы сэдэх идэлээх метеоролог

Улуу Кыайыы 80 сылыгар. Метеорологтар биэрбит көрдөрүүлэринэн, сэрии кэмигэр сөмөлүөттөр тохтоло суох көтүүлэрэ хааччыллыбыта

Быйыл Улуу Кыайыы 80 сыла Дойду үрдүнэн кизгик бэлиэтэннэ. Оччотоогу кэмнэргэ, сэрии ааннаан турар уустук кэмнэригэр, күн-дьыл туругун кэтээн, ирдэниллэр дааннайдары биэрэн сөмөлүөттөр көтүүлэрин хааччылыгыга энкилэ суох үлэни-хамнаһы тэрийбит, дьолун кылаатын киллэрсибит, сахалартан бастакы үөрэхтээх метеоролог – иппит аҕам Павел Иванович Степанов туһунан сырдатарга сананым.

ческай куоталаһыга аҕам салыйар метеостанцията бастаан, Хоту муора суолун үлэһиттэрин маннайгы сийиэһин дэлэгэтинэн быыбарданан, Москва кыттан кэлбитэ. Сэрии сылларыгар Чурапчы метеостанцията, Оборона министриэтибэтигэр Забайкальетааҕы фронтта быһа ананан сулуспаалабыта. Саха сиригэр кэлэн Аляска, Красноярскай маршруттарынан ааһар сөмөлүөттэргэ күн-дьыл туругун биллэрэн иһэллэрэ. Аҕам ахтар этэ: “Чурапчы үрдүнэн көтөн ааһалларыгар намтаан, далбаатаан ааһалара”, -- диірэ. Чурапчы метеостанцията күн-дьыл туругун субуоккатын сууккага 12 төгүл Дьокуускайга, Иркутскайга, Красноярскайга, Москвага тохтоло суох биэрэллэрэ. 1943 сыллаахха аҕам салыйар метеостанциятын үлэһиттэрэ Социалистическай куоталаһыга бастыһынар кэккэлэригэр киірэн, Оборона министриэтибэтин мэтээлэринэн, грамотатынан, харчынан бириэмийэнэн наҕараадаламмыттара. Күнү-дьылы кэтиир үлэһиттэр үлэлэрэ олус эппиэтинэстээх, ирдэбиллээх этэ. Барыта чааһынан, мүнүүтэнэн аһамыт кэмигэр, прибор дааннайдарын кэтиир киингэ тиэрдэллэрэ. Метеорологтар биэрбит көрдөрүүлэринэн, сэрии кэмигэр сөмөлүөттөр тохтоло суох көтүүлэрин хааччылыгытара. Сэрии саҕанааҕы үлэтэ улаханлык сыналаммыта.

Чурапчы эбэбит уот кураан сылларга уолан, уу суох буолбута. 1950 сыллаахха Чурапчы күөлүгэр ууну олохсатар үлэ саҕаламмыта. Аҕам биэс сыл быһыт хамыһыһыгар киірэн, Чурапчы күөлүн

хос уунан толорор соругу туруорбуттара. 1952 сыллаахха Эбэбитигэр ууну олохсутаары, Куохара сүннүгэр ойоҕолуу сытар күөлүгэр тумуннаар буор быһыттары туппуттара. Онно Чурапчы олохтоохторо, Чурапчытааҕы педучилище устудьуоннара, оскуола обургу оҕолоро буору куул наһыылкаларынан таһан көмөлөспүттэрэ. Күнгэ 500-600 киһи үлэли тахсара. Бу дьону үлэҕэ аттаран туруорууга, күнүһүн аһатыга аҕам элбэх сырата бараммыта. Эбэбитигэр иккиһин уу киллэрэн, олохтоох нэһилиэннэ үөрүүтэ улахан этэ. Сэрии кэнигээн колхуостары кытта тэнгэ үлэлэһэн, ыһыны хаһан олордоллорун, сир сөптөөхтүк ирбитин, күн-дьыл үүнээйилэргэ сабыдыалын, ходоһалары, бааһыналары барытын кэтээн көрөн, тыа хаһаайыстыбатын үлэһиттэрин кытта биіргэ үлэлэһэрэ. Ити үлэтин түмүгэ 1963 сыллаахха агроклиматическай ыйыннык буолан тахсыбыта.

Ийэм Мария Михайловна Степанова техник-наблюдателинэн сэрии сылларыгар аҕабын кытта түүннэри-күнүстэри үлэлээн, бойобуой соруудааҕы энкилэ суох толорбута, Бырабыыталыстыба үрдүктүк сыналаабыта, “Үлэҕэ килбиэниһин” мэтээлинэн наҕараадаламмыта. Оттон аҕам “Японияны кыайыи иһин” бойобуой мэтээлинэн, “Үлэҕэ килбиэниһин” уонна “Үлэ туйгуна” мэтээлинэн, “Гидрометеосулуспа туйгуна” уонна “Тыа хаһаайыстыбатын туйгуна” бэлиэлэринэн наҕараадаламмыта, Авиация бэтэрээнэ буолбута. Гагарин аатынан аныгы ускуустуба уонна култуура киинигэр бэтэрээннэр истиэндэлэ-

ригэр хаартыската билигин да ыйанан турар.

Аҕам дьиэтин күөл үрдүгэр туттубута. Бэйэтэ салыйсан, уунан толорбут Эбэтин күн айы көрөн астынара. Эбэ бархсан аҕабар күһүн балыгын дэлэчи биэрэрэ. Кини өссө сорсуннаах булчут этэ. Сарсыарда тытын мунгунан араас куһу тиэнэн аҕалбыт буолара. Кэники биэнсийэҕэ тахсан баран, тапталлаах Чурапчытын күөлүгэр балыктаан, аймахтары, ыалларын сайыны быһа күндүлүүр этэ. Олус оҕомсоҕо. Таайдарым Николай Михайлович, Петр Михайлович оҕолорун олус таптыыра. Кыра саастарыттан үлэһит буолуохтарыгар диэри, биіргэ илдэ сылдьан айылҕаны кытта алтыһыннара, булт албастарыгар уһуйара. Оҕолор аҕабын наһаа сөбүлүүллэрэ. Билигин муста түстэхпитинэ, араас үтүө түгэннэри санаһан, ахтылҕаммытын таһаарыт. Ийэбин олус харыстыра, биір куһаҥан тылы саҕарбата. Чөл олохтоох ыаллар этэ. Мин кэргэммин Николай Егорович Торговкины бэйэлэрин оҕолорун курдук ылыммыттара. Аҕабын кытта олус эйэлээхтэрэ. Биіргэ оттуур, бултуур этилэрэ. Үс уолбун көрсөн, оҕолоон, улаатыннарар, 93 сааһыгар олохтон барбыта. Мин аҕам айылҕаттан үтүө майгылаах, кыһыһар диэни билбэт, дьонго куруук үтүөнү эрэ баҕарара. Биір куһаҥан тылы эппитин өйдөөбөппүн. Иккис дойду оностубут Чурапчытын олус таптыыра. Билигин да дьоммун олус суохтуубун, дьоллоох оҕо сааһы мизэх бэлэхтэбиттэригэр истин махталлаахпын.

Кыһа Татьяна Степанова.

Айар аргыс. Сахам сиригэр кыһына — ураты кэрэбин!

Салгыыта.
Иннин хаһыат 45 №-гэр көр.

КЫРЫА КЫҢЫННААХ КЫРААЙБАР

Бүтүн мизэх тэлгэһэбэр
Манан хаар кыыдамнаабыт,
Кыра бэйэм кыырай сааһа
Кыыраах буолан үлүктэббит,
Сырдык ыра ыраас хаара
Санааларга сатыылаабыт,
Биіргэ түһэн тэлээрэ көтөн,
Тэнгэ үктэнэн үнүкүлээбит.
Онтон үөрэн оҕо буолан,
Оонньуур кэмим эргийбит,
Күлэр, көтөр күндү күнүм
Күлүм сааһа күлүмнээбит,
Куота сүүрэр манан куобах
Ойуур тыага ойуоккалаабыт,
Ойуур үктээн оһуор тиһэн,
Оҕо сааһым оонньообут.
Кылбаа манан үрүн хаар

Кырдыар сааска кыттыспыт,
Кыра сааһым омоон суола
Ыллыктарбар ыллаабыт.
Олус күүскэ сүрэх тэбэн,
Оонньоон аастым оҕо буолан,
Кыһалҕата суох кыра кэмэр
Кыһын кэлэр кыраайбар.

Константин Петров.

ТАПТЫБЫН КЫҢЫНЫ

Айылҕам барахсан
Түү хаарга сууллан,
Дьиктилээх уоскулан
Тулабын кууһар дии...
Ып-ыраас, сып-сырдык
Санааны сайаҥын,
Иэйиэлээх тылларбын
Сааһылаан эрэбин.
Тулабар хаар түһэр,
Кырпай хаар ыһыллар,

Кэрэҕин даҕаны
Мин сахам кыһына!
Бу манньк дьиктилээх,
Мөһүүр кырыалаах,
Остуоруйа дойдута
Манна баар, доҕоттоор!
Таптыбын кыһыммын,
Кырыалаах кыраайбын,
Чысхааннаах тымнытын,
Сибизһэй салгынын.

Лидия Диодорова-Күн Эйэ.

ДЬҮКЭЭБИЛ

Киэн халлаан кинкиниир изнигэр
Кэккэли ыйанна дьүкээбил,
Дьиримниир, чабыллар, араас өгнөрө
Дьапталдан кэккэнэн күлүмнээн,
Дьизэрэнкэй үнүкүлээн эрэллэр.
Дьүкээбил арфа дорҕоонун
Сонуйа, кизн тутта иһиттим,

Дьикти тойуктаах ырыатын
Истэммин сонурҕаан турбутум.
Ити дьүкээбил сүһүмнүүр уоттара,
Туолбут ый Толбонноох сырдыга
Кэрэни кэрэхсиір
Кынаттаах кэмнэри санатта.
Субуллар дьүкээбил долгуна
Сарбыннаах сүһүм күндээрэн,
Сыдыаайар дьизэрэнкэй сырдыктан
Дьүкээбил ситимин биллэрэн,
Ийэ сирдиин кэпсэтэр курдуга,
Ыраахтан ытыллар илдьити
Илдэ кэлбит быһыыта.
Силлиэлээх-буурҕалаах туундара,
Тымныы дьыбар күннэргэ
Таас хайа үрдүнэн,
Сайбаччы ыйанна дьүкээбил.
Ырыалаах-тойуктаах
Дьүкээбил Күлүмнүүр,
Уот Чабыл сырдыкка,
Табаһыт айна түргэтиир.

Пелагея Игнатьева-Намыына.

